

хувальників, фондових бірж, ломбардів та інших суб'єктів небанківського фінансового сектору, необхідно провести вдосконалення й небанківських елементів СПРЛ. З цією метою розроблено наступні пропозиції.

Удосконалити нормативно-законодавче забезпечення визначення географічного ризику операції при проведенні ПФМ шляхом доповнення переліку країн, що неналежним чином виконують рекомендації ФАТФ, та розширення переліку офшорних зон у розпорядженні КМУ «Про перелік офшорних зон» від 23.02.2011 р. № 143-р.

Також необхідно передбачити відповідальність за порушення законодавства у вигляді адміністративних штрафів обсягом пропорційним до суми незаконних фінансових операцій, розширити поняття «публічні діячі» та передбачити створення та оприлюднення реєстру публічних осіб і наближених до них осіб з постійним його оновленням, створити єдину базу даних, що має містити ділову репутацію суб'єкта господарювання. Доступ до бази даних має бути забезпечений для відповідальних за проведення фінансового моніторингу працівників усіх суб'єктів СПРЛ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Каднічанська В. Оцінка ризику легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму / В.М. Каднічанська, Т.О. Ромась // Вісник Університету банківської справи Національного банку України, 2013. – № 1(16). – С. 251-254.
2. Єфименко Т. Розвиток національної системи фінансового моніторингу / Т.І. Єфименко, С.С. Гасанов, О.Є. Користін та ін. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2013. – 380 с.
3. Звіти про діяльність [Електронний ресурс] / Державна служба фінансового моніторингу України. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=88&lang=uk.
4. Рисін В. Критерії оцінки ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей, у процесі формування ресурсної політики банку / В. Рисін // Вісник Львів. ун-ту. – 2008. – Вип. 39. – С. 473-475. – (Серія: Економіка).
5. Закон України Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму від 28.11.2002 р. № 249-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249-15/page>.
6. High-risk and non-cooperative jurisdictions [Електронний ресурс] / FATF-GAFI. – Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/topics/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/documents/public-statement-oct2014.html>.

УДК 336.221.4:339.923:061.1ЄС

Щава Р.П.

кандидат економічних наук,

докторант кафедри міжнародного обліку й аудиту

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ ЯК ІНДИКАТОР ФІСКАЛЬНОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ В ЄС

Проаналізовано складові компоненти процесу інтернаціоналізації та глобалізації у світовому господарстві, досліджена необхідність структурних процесів реформування та гармонізації податкових систем як індикатора фіскальної оптимізації в ЄС. Проаналізовано основні підходи до понять «гармонізація податкових систем» та «податкова конкуренція». Запропоновано пріоритетні напрями розвитку фіскальної політики України.

Ключові слова: гармонізація податкових систем, податкова конкуренція, Європейський Союз, Європейський валютний союз, економічна інтеграція.

Щава Р.П. ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЛОГОВЫХ СИСТЕМ КАК ИНДИКАТОР ФИСКАЛЬНОЙ ОПТИМИЗАЦИИ В ЕС

Проанализированы составляющие компоненты процесса интернационализации и глобализации в мировом хозяйстве, исследована необходимость структурных процессов реформирования и гармонизации налоговых систем как индикатора фискальной оптимизации в ЕС. Проанализированы основные подходы к понятию «гармонизация налоговых систем» и «налоговая конкуренция». Предложены приоритетные направления развития фискальной политики Украины.

Ключевые слова: гармонизация налоговых систем, налоговая конкуренция, Европейский Союз, Европейский валютный союз, экономическая интеграция.

Schava R.P. HARMONIZATION OF TAX SYSTEMS AS AN INDICATOR FISCAL OPTIMIZATION IN THE EU

Analyzed the component parts of the process of internationalization and globalization in the world economy and investigated the need for structural reform processes and harmonization of tax systems as an indicator of fiscal optimization in the EU. The main approaches to the concept of «harmonization of tax systems» and «tax competition». The proposed priority areas of fiscal policy in Ukraine.

Keywords: harmonization of tax systems, tax competition, European Union, European Monetary Union, economic integration.

Постановка проблеми. Структурні процеси реформування фіскальної сфери зумовлюють її функціонування як багаторівневої і багатоаспектної соціально-економічної системи, на основі якої об'єктивно складаються і постійно поновлюються стійкі зв'язки між зовнішнім і внутрішнім середовищем суб'єктів фіскальних відносин.

Незалежно від стадії ринкових перетворень в умовах глобалізації будь-яка країна здатна обира-

ти оптимальний комбінаторний фіскальний режим, головним функціональним завданням якого має стати підтримка виробничого комплексу, генеруючого потенціал економічного зростання держави. Проте сучасний етап процесу реформування фіскальної системи має суперечливий характер, пов'язаний з неоднозначністю і відсутністю системності, проведених перетворень. У результаті регіональні фіскальні системи стикаються з рішенням принципово нових,

нерідко прямо протилежних завдань, що пов'язано з ускладненням як самої фіскальної мезосистеми, так і функціональних особливостей механізму її управління. Ці обставини зумовлюють необхідність здійснення процесів гармонізації податкових відносин за допомогою науково обґрунтованого вибору оптимізаційних параметрів та інструментів її розвитку, спрямованих на зменшення нерівності у розподілі податкового тягаря, мінімізацію дестимулюючих ефектів і зниження адміністративних витрат функціонування фіскальної системи. У свою чергу, гармонійно побудована система, яка володіє мультипликативним зв'язком із суспільним добробутом, сприяє не тільки міжрегіональної рівномірності у розподілі суспільних і приватних благ, але й динамічному розвитку національної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага вітчизняної та зарубіжної економічної думки до проблем гармонізації податкової системи проявлялася як в теоретичному, так і практичному аспектах, яким присвячена значна кількість наукових робіт. Серед зарубіжних авторів слід відзначити внесок А. Сміта, Дж. Кейнса, М. Фрідмана, А. Лаффера, М. Бернса, Г. Стайна, М. Алле, Х. Хейді, М. Дереві, М. Кіна, П. Самуельсона, Дж. Стіга, А. Шаха, Т. Шлітера, Л. Абалкіна, С. Алексашенко, В. Балікоєва, Є. Гайдара, В. Галкіна, В. Гусева, В. Дьяченко, В. Ігнатова, А. Лівшиця та інших. Продуктивність цих досліджень у тому, що кожен із них виявив новий спектр проблем, які вимагають глибокого теоретичного осмислення.

Постановка проблеми. На основі викладеного можна сформулювати завдання, яке полягає у дослідженні структурних процесів реформування фіскальної сфери в області гармонізації податкових систем в ЄС.

Виклад основного матеріалу. Однією із особливостей кінця ХХ століття став динамічний розвиток процесів інтернаціоналізації економіки, яке призвело до якісно нового етапу – глобалізації світового господарства. На відміну від інтернаціоналізації, що була у рамках попередніх етапів розвитку світового господарства постійно діючим чинником забезпечення економічного зростання країн, глобалізація перетворює світогосподарські зв'язки у вирішальний фактор розвитку економіки. У майбутньому благополуччя окремих держав все більше буде залежати від ступеня їх інтегрованості в систему світового господарства.

Складовим компонентом процесів інтернаціоналізації та глобалізації у світовому господарстві став розвиток міжнародної економічної інтеграції. Прикладами інтеграційних утворень можуть бути Європейський Союз, Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА), Організація азійсько-тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), АСЕАН та інші об'єднання. Етапами світової інтеграції, як правило, вважають створення зони вільної торгівлі, митного союзу, єдиного ринку (з вільним пересуванням товарів і послуг, капіталу, робочої сили), економічного, у тому числі валютного та політичного союзу.

У даний час найбільш розвинутим інтеграційним об'єднанням є Європейський Союз. Завдання, що стоїть сьогодні в ЄС на порядку денному, – формування та зміцнення економічного, валютного і політичного союзу країн-учасниць. Інтеграція в рамках ЄС зачіпає практично всі сторони взаємовідносин держав – членів Євросоюзу – політику, економіку, соціальну та культурну сферу.

Початок утворення Європейського союзу було покладено у 1951 р., коли шість європейських держав

(Бельгія, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди та Франція) підписали договір про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (European Coal and Steel Community, ECSC), який набув чинності з 1952 р. Основною метою цього об'єднання було стимулювання міждержавної взаємодії виробників вугілля і сталі. Успіх союзу спонукав уряди цих шести країн до створення спільного ринку по всіх товарах і послугах. 25 березня 1957 р. глави шести держав підписали угоду про створення Європейського економічного співтовариства, ЄЕС (European Economic Community, ЕЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергетики. Поглиблення і вдосконалення інтеграційних зв'язків призвело до рішення про створення єдиного економічного і валютного простору. З підписанням Маастрихтського договору 1992 р. на основі Європейського економічного співтовариства був створений Європейський Союз. А вже у 1999 р. на зміну Європейській валютній системі, розрахунки в рамках якої проводилися в ЕКЮ, прийшов Європейський валютний союз (European Monetary Union, EMU) і була введена єдина для всіх членів валютного союзу розрахункова і грошова одиниця – євро.

Важливою ланкою всього процесу економічної інтеграції в рамках ЄС, особливо на сучасному етапі його розвитку, стало зближення фіскальної політики та фіскальних систем країн – учасниць Європейського Союзу. Для позначення саме даного процесу в ЄС використовується термін «податкова гармонізація». Рушійною силою і спонукальним стимулом гармонізації оподаткування у країнах – учасниках Євросоюзу є процеси поглиблення міжнародної економічної інтеграції. У той же час саме зближення фіскальних систем держав, що беруть участь в інтеграційному об'єднанні, робить зворотний стимулюючий вплив на подальший розвиток інтеграційних процесів в інших областях. Під політикою податкової гармонізації будемо розуміти політику, здійснювану в галузі оподаткування з метою зближення національних та приведення у взаємну відповідність фіскальних систем різних країн світу. При цьому вважають, що вирішальну роль у процесі гармонізації відіграють міжнародні договори, що дозволяють усунувати подвійне міжнародне оподаткування, а також невідповідності у непрямому оподаткуванні. Гармонізація податкового законодавства становить важливий елемент фіскальної конвергенції (поряд з вимогами щодо обмеження дефіциту бюджету і державного боргу та узгодженням структури видатків) [1, р. 66-68], яка, зі свого боку, є рушійною силою поглиблення європейської інтеграції [2, р. 579-601; 3; 4]. У вузькому розумінні гармонізація стосується ставок оподаткування і податкової бази, а в ширшому – всієї фіскальної системи [5, р. 8]. Перші спроби гармонізації стосувалися непрямих податків і успішно завершилися запровадженням ПДВ (1968 р.), проте бракувало уваги до прямих податків. Ще у 1962 р. Звіт Ноймарка передбачав запровадження уніфікованої системи оподаткування прибутку компаній, з мінімальною ставкою на рівні 15%. Наступні ініціативи – програма гармонізації прямих податків (1967 р.), Звіт Ван ден Темпеля (1972 р.) чи пропозиції щодо гармонізації податку на прибуток (1975 р.), передбачали повномасштабну уніфікацію підходів до оподаткування компаній. З початку 1990-х років нові рекомендації щодо оподаткування (1990 р.) та Звіт Рудінга (1992 р.) змістили акценти у бік окремих елементів фіскальної системи, не передбачаючи її повну уніфікацію. Останній за часом Звіт Болкенштейна (2001 р.) пропонує спільну базу оподаткування

лише для тих компаній, діяльність яких поширюється на кілька країн. Сучасні переваги гармонізації збачаються у профілактиці податкового арбітражу, зменшенні перешкод для ділової активності у межах ЄС та усуненні деформацій під час розміщення капіталу [6, р. 536]. Зближення фіскальних систем країн з відмінними політичними і соціально-культурними характеристиками передбачає розробку та впровадження механізмів фіскального регулювання на всіх ієрархічних рівнях інтеграційного угруповання [1, с. 211], але залишається гострим та політично дискусійним. Якщо у межах ЄС монетарну політику повністю контролює Європейський центральний банк, то фіскальна політика складається з «кількох стохастичних процесів» [7]. Під час гармонізації податкового законодавства значні побоювання викликає втрата можливостей антициклічного регулювання [8; 9], можливе зниження конструктивних урядових видатків [10], а також підвищена залежність від політичних процесів [11].

У 1951 р. постало питання про гармонізацію податків при організації Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), однак у вузьких межах даного ринку узгодити шляхи перебудови національних податкових систем виявилось неможливим. У Договорі про заснування ЄОВС податки прямо не згадуються. Побічно стаття 4 забороняє використовувати податки в числі інших заходів внутрішнього регулювання, для обмеження конкуренції шляхом «втручання у вільний вибір постачальника покупцем».

У Договорі про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), підписаному в 1957 р., є спеціальний розділ про податки (статті 95-99). Але його положення стосуються тільки непрямого оподаткування, яке впливає на торгівлю, і в основному обмежуються викладом деяких загальних принципів. Зокрема, забороняється обкладати товари, імпортовані з країн-членів, внутрішніми податками більше, ніж вітчизняні товари, а також повертати податки при експорті в сумах, що перевищують ті, які були дійсно стягнуті. Стаття 99 уповноважує Комісію розробляти пропозиції щодо гармонізації непрямих податків в інтересах спільного ринку без зазначення будь-яких термінів.

Єдиний європейський акт (ЕЕА) також ставить в основу непряме оподаткування. Відповідно до статті 17 ЕЕА, гармонізація непрямих податків повинна здійснюватися у тій мірі, в якій вона «необхідна, щоб забезпечити створення та функціонування внутрішнього ринку в строки, передбачені в статті 8а» (до початку 1993 р). Положень, що безпосередньо відносяться до прямих податків, ні в одному із зазначених договорів немає. Правовою основою для розробки заходів у галузі прямого оподаткування є стаття 100 Договору про ЄЕС, що передбачає «зближення законодавчих положень, приписів і адміністративних дій держав-членів, які прямо зачіпають створення або функціонування спільного ринку».

Слід зазначити, що ні в установчих договорах, ні в ЕЕА немає визначення поняття «податкова гармонізація». У період створення Європейського співтовариства західні економісти трактували цей термін по-різному. Одні мали на увазі під ним тільки координацію податкової політики – взаємні консультації та неофіційні домовленості між країнами-членами за ставками окремих податків; інші вважали, що гармонізація означає перехід до єдиної податкової системи і передачу всіх повноважень з визначення бази та ставок основних податків органам Співтовариства. У міру розвитку процесу інтеграції акцент зміщував-

ся в бік введення однакового оподаткування, не доходячи, однак, до повної уніфікації.

На практиці основним методом ліквідації податкових бар'єрів в ЄС є поступове зближення податкових систем країн-членів. При цьому допускається збереження між ними деяких відмінностей, що не роблять істотного впливу на умови конкуренції і не перешкоджають нормальному функціонуванню єдиного ринку. Такий прагматичний підхід до здійснення податкової гармонізації знайшов відображення у «Білій книзі» про завершення створення єдиного внутрішнього ринку ЄС (1985) та інших документах Європейської Комісії, де розглядаються ці проблеми.

Гармонізація національних систем оподаткування в ЄС переслідує такі цілі:

- привести у відповідність структури податкових систем, порядок справляння основних видів податків у всіх країнах співтовариства;
- забезпечити нейтральність податків з точки зору умов конкуренції на єдиному ринку, іншими словами, недискримінаційний податковий режим для всіх його учасників;
- створити умови для скасування контролю на внутрішніх кордонах Співтовариства;
- усунути можливість подвійного оподаткування прибутків компаній, що здійснюють діяльність у двох або більше країнах ЄС;
- виключити можливість ухилення від сплати податків і гарантувати надходження відповідних доходів до бюджетів країн-членів.

Основними напрямками податкової гармонізації стали гармонізація ПДВ і акцизів, а також уніфікація оподаткування компаній. При цьому не ставиться мета передачі всієї податкової виручки органам ЄС. Доходи країн-членів від стягування податків продовжують надходити в їх національні бюджети крім певної частини податку на додану вартість (ПДВ), що відраховується до єдиного бюджету Співтовариства.

Важливо підкреслити, що законодавчі акти, що стосуються прямих або непрямих податків, приймаються Радою ЄС одногосно. Такі акти носять форму директив, які визначають цілі і терміни проведення тих чи інших заходів. Конкретні методи їх здійснення є прерогативою національних властей, які беруть відповідні закони.

Проблеми гармонізації непрямих податків і контролю за дотриманням правил ЄС у цій сфері набувають особливої актуальності в умовах економічного і валютного союзу країн ЄС. Перехід до більш простої і прозорої системи ПДВ і акцизів – важлива умова функціонування ЄВС, завдання якої полягає в тому, щоб підвищити збирання податків, насамперед непрямих: за рахунок спрощення податкових систем з одного боку і створення умов, що перешкоджають ухиленню від сплати податків, з іншого.

Свою динаміку і особливості має і процес адаптації вітчизняної податкової системи до європейських стандартів.

Пріоритетами фіскальної політики України можна назвати такі:

- пошук оптимального фіскального регулювання у системі заходів щодо стимулювання розвитку ринкового сектора економіки;
- удосконалення фіскальних інструментів стимулювання підприємницької діяльності;
- впровадження інноваційних методів адміністрування непрямих і прямих податків (електронна звітність, автоматичне відшкодування ПДВ, Єдиний реєстр податкових накладних), спрямованих на зменшення частини тіньового сектора економіки;

• поліпшення сервісу платників податків (організація центрів обслуговування платників податків та офісів великих платників податків), формування фіскальної культури та психологічного сприйняття бізнесом і населенням дій держави у сфері фіскальної політики.

Висновки. Незважаючи на те, що принципи побудови фіскальних систем у різних країнах мають багато спільного, проте існують специфічні аспекти, які визначаються історичними особливостями та сучасним станом розвитку національних економік.

Гармонізація національних податкових систем реалізується у даний час шляхом координації фіскальної політики окремих держав, зближенням рівнів оподаткування, уніфікацією методів визначення податкової бази, приведенням у відповідність критеріїв надання податкових пільг. Найбільш типовим прикладом гармонізації податкових систем є Європейський Союз, де подібна орієнтація втілюється у створення єдиного європейського ринку країн Старого Світу. В рамках проведення єдиної фінансової політики почали формуватися умови для зближення фіскальних систем всіх європейських держав: вилучалися положення, сприяли ухиленню від сплати податків, вирішувалися проблеми міжнародного подвійного оподаткування, ліквідувалася фіскальна дискримінація нерезидентів в інвестиційній політиці тощо.

Поступово у процесі розвитку політичних та економічних процесів ЄС сформувалася ідея створення території з єдиним фіскальним режимом, де національна фіскальна політика, по-перше, не повинна перешкоджати свободі руху товарів та осіб, а по-друге, фіскальна політика держави не повинна суперечити загальним напрямкам фіскальної політики ЄС.

Інтеграція фіскальних систем у даний час – процес непростий, і навіть у межах ЄС – важкий і тривалий, якому властиві розширення бази оподаткування, загальне зниження податкових ставок, уніфікація ставок оподаткування, скорочення податкових пільг, застосування більш жорстких санкцій за несплату податків. У європейських країнах розвиток фіскальної системи, зокрема зміна фіскальної ефективності окремих податків і загального рівня оподаткування економіки, відбувався поступово, що сприяло створенню стабільних умов для підприємницької діяль-

ності. Після досягнення певного рівня гармонізації податкової системи ЄС кожній державі вдалося зберегти свої характерні особливості, що було обумовлено історичними умовами еволюції систем оподаткування, рівнем матеріального добробуту населення, податкової культури тощо. Таким чином, систему оподаткування і витрат бюджету, яка практикується у країнах ЄС, можна назвати, скоріше, скоординованою відповідно до інтересів кожної держави, ніж уніфікованою. Але її головна перевага полягає в тому, що вона відповідає інтересам країн-членів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хорошаев С. Гармонізація податкових систем в ЄС // Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей / За ред. Д. Лук'яненка і В. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 209-223.
2. Eggert W., Hauffer A. Fiscal Policy in Action: Company-Tax Coordination Cum Tax-Rate Competition in the European Union // FinanzArchiv. – 2006. – Vol. 62. – No. 4. – P. 579-601.
3. Gali I., Perotti R. Fiscal Policy and Monetary Integration in Europe. NBER Working Paper No. 9773. – Washington: NBER, 2003. – 43 p.
4. Weber R., Taube G. On the Fast Track to EU Accession: Macroeconomic Effects and Policy Challenges for Estonia. IMF Working Paper No. 156. – Washington: IMF, 1999. – 41 p.
5. Zipfel F. One Europe, one Tax? Plans for a Common Consolidated Corporate Tax Base. E Monitor No. 49. – Frankfurt: Deutsche Bank, 18 p.
6. Cnossen S. Tax Policy in the European Union: A Review of Issues and Options // FinanzArchiv. – 2007. – Vol. 58. – No. 4. – P. 466-558.
7. Collignon S. The Three Sources of Legitimacy for European Fiscal Policy / Workshop «Which Social and Tax Policy for which European Union?» (Stockholm, 10–11 June, 2005). – CIDEL-ARENA-SCORE. – 33 p.
8. Chari V., Kehoe P. On the Desirability of Fiscal Constraints in a Monetary Union. NBER Working Paper No. 10232. – Washington: NBER, 2004. – 14 p.
9. De Pater J., Myers G. Strategic capital tax competition: A pecuniary externality and a corrective device // Journal of Urban Economics. – 1994. – Vol. 36. – No. 1. – P. 66-78.
10. Janeba E., Schjeldrup G. The Future of Globalization: Tax Competition and Trade Liberalization / World Development Report 2003 «Dynamic Development in a Sustainable World». – Washington: World Bank, 2003. – 51 p.
11. Masson P. Fiscal Policy and Growth in the Context of European Integration. IMF Working Paper No. 133. – Washington: IMF, 2000. – 35 p.